Dames en heren!
Laat ik nou eens beginnen met een cliché, daar komt-ie: het is allemaal niet makkelijk. Het is al heel lang niet meer makkelijk om het over Joden te hebben, als het dat überhaupt ooit was. Het gaat tegenwoordig meteen ook over oorlogen, en niet alleen over de Tweede Wereldoorlog, zal ik maar zeggen. En in het kielzog hiervan wordt het ook steeds moeilijker om het over de Holocaust, en over Auschwitz, te hebben.

Verschillende denkers en publicisten hebben recent de status van Auschwitz, niet als vernietigingskamp maar als uniek moreel ijkpunt van 20-eeuws geweld en kwaad, ter discussie gesteld. Ik geef alleen wat voorbeelden van de laatste anderhalve week, letterlijk. Het grootste voorbeeld is David Wertheims nieuwe boek met de naargeestige titel “Auschwitz is dood”. Vrij naar Friedrich Nietzsches “God is dood”, maar toch. De toon en inhoud van dit grote essay zijn gelukkig minder hard. Wertheim stelt omzichtig, sterk vanuit zijn eigen familiegeschiedenis redenerend en zeer genuanceerd vast dat wat hij de Holocaustreligie noemt aan betekenis begint te verliezen.

Hij eindigt zijn boek als volgt, zet u zich toch maar schrap:

“Telkens blijkt dat wat ooit algemeen beschouwd werd als het hoogste goed, opeens juist de bron van het ergste kwaad wordt. Dan wordt het oude ontmaskerd als fake, hypocriet, leugenachtig, als een doorzichtige poging om gehoorzaamheid af te dwingen.

We zijn op een punt beland waar dat de Holocaustreligie ook overkomt. Wat ooit alleen met de grootste eerbied behandeld mocht worden, wordt nu bespot. En dus moeten ook de oorlogsmonumenten en de cultus die zij vertegenwoordigen eraan geloven. Dan wordt het monument op de Dam beklad. En zo ligt het ooit zo imposante 'Nooit meer Auschwitz' verguisd in stukken. Wie ooit dacht blind te kunnen navigeren op dat oude motto, is nu toch verdwaald. Die is terechtgekomen in een nieuwe wereld, waar oude regels niet meer gelden. In die wereld doemen lang overwonnen gewaande gevaren opnieuw op. Maar er kunnen ook onverwachte kansen liggen. Wie weet bieden die ooit wel de sleutel om die oude gevaren, op onverwachte en onbeproefde wijze, het hoofd te bieden."

Ik ben het hier zeker niet helemaal mee eens, maar dat voert voor hier te ver en bovendien mag dat, het er niet mee eens zijn. Dat zou je soms vergeten.

In een reactie op een recent interview met Wertheim schreef een andere David, voormalig NIOD-onderzoeker David Barnouw, eergisteren in Trouw ook dat de herinnering aan de Holocaust niet vervaagt, maar, in zijn woorden, steeds meer zal moeten concurreren met andere genocides. Ook daar ben ik het niet per se mee eens, niet met het woordgebruik en niet inhoudelijk. En ook dat mag.

Maar aan Barnouws stuk zit voor mij ook een naargeestig randje. Hij bespreekt, net als de andere David, de mate waarin Israëlische instellingen en politici de band met de Holocaust inzetten, in de verleden en de tegenwoordige tijd, om daarmee ook een deel van de Joodse identiteit van

de staat te definiëren. Maar hij heeft het dan over, ik citeer “barsten in het Israël-sprookje”, alsof er ook een soort concurrentie zou bestaan tussen de betekenis van de Holocaust voor Israëls ontstaansverhaal, de politiek van opeenvolgende Israëlische regeringen en het herdenken van die Holocaust. Die relatie wijs ik af.

Ook Arnon Grunberg kijkt de laatste tijd op deze voor mij te nihilistische manier naar de relatie tussen de politiek en de oorlogsvoering van Israël en het herdenken van de Holocaust. Maar hij geeft daarbij ook vaak het woord aan andere denkers, en het is in een gesprek dat vorige week verscheen met Aleida Assmann, een wereldberoemde Duitse literatuurhistoricus die veel gepubliceerd heeft over herinneringscultuur, dat ik bevestiging vond van waar voor mij de schoen wringt. Ik citeer Aleida Assmann, via Grunberg, die haar vraagt naar de concurrentie tussen slachtoffers:

“Dat is een ziekte. Een ernstige ziekte. En ik heb onlangs weer zoiets meegemaakt. Ik had een gesprek met … een Franse filosoof. En toen heb ik hem uitgelegd hoe ik me de Duitse herinneringscultuur voorstel. Als een lade waarin verschillende dingen liggen. De herinnering aan de nazidictatuur, de herinnering aan de DDR-dictatuur. Toen begon ik met hem over de koloniale geschiedenis te praten… Om het wat informeel te zeggen: ik had voor hem te veel in die lade liggen. En toen kwam meteen zijn reactie: ‘Maar hoe verhoudt dat zich dan tot…?’ Ik vraag me af waar die impuls vandaan komt om ineens te gaan vergelijken. Wat in die la ligt is ons erfgoed. We moeten het aanvaarden, maar **we zijn niet gedwongen om het voortdurend met elkaar te vergelijken**.”

“We zijn niet gedwongen om het voortdurend met elkaar te vergelijken”, zegt Aleida Assmann. Ik wil dat hierbij uitbreiden, naar onze hele samenleving.

We zijn niet gedwongen om allemaal hetzelfde te denken.
We zijn niet gedwongen om ons voortdurend te verantwoorden voor wat we vinden of zelfs wat we voelen.
We zijn niet gedwongen om te accepteren dat anderen voor ons bepalen wie we wel en niet mogen herdenken.

Waarom is dat belangrijk? Omdat in het huidige klimaat het risico bestaat dat het enorme trauma dat de Holocaust voor de Joodse gemeenschap nog steeds is, en de compassie die dat van de Nederlandse samenleving verdient, geslachtofferd worden op het hakblok van het publieke debat, waarin alles wel voortdurend met elkaar vergeleken wordt. De pijn die dat bij de Joodse gemeenschap veroorzaakt, en het isolement dat ze daarmee voelen, is voor velen maximaal nevenschade, want Gaza, want Israël, want, want, want. Ik zal blijven vechten voor de vrije ruimte om mijn vele tientallen in de eerste helft van de jaren veertig vermoorde familieleden te herdenken, samen met die zes miljoen anderen, onafhankelijk van wat er verder in de wereld gebeurt, en ook onafhankelijk van hoe verschrikkelijk ik dat evenzeer vind. Dat is de toekomst van mijn herdenken, en als dat moeilijker wordt, dan zal ik harder terugvechten voor die vrije ruimte.

Dank u.